

این متن از سایت دانشنامه حوزوی "ویکی فقه" اخذ شده است.
برای آشنایی و استفاده بیشتر به نشانی www.wikifeqh.ir مراجعه فرمایید.

عبدالله بن محمد بغدادی

ابو القاسم عبد الله بن محمد بغدادی (۴۱۰ - ۴۸۵ ق) **شاعر**، ادیب، لغوی و قرآن پژوه است. او شاعری ظرافت پیشه و صاحب طبعی روان و اهل طنز و **فکاهه** بود.

فهرست مندرجات

- ۱ - زندگینامه
 - ۲ - ابو اسحاق شیرازی
 - ۳ - هزل و طنز
 - ۴ - سرودن شعر
 - ۵ - دانشهای دیگر
 - ۶ - مشایخ ابن ناقلیا
 - ۷ - آثار
 - ۷.۱ - اثر چاپی
 - ۷.۲ - اثر خطی
 - ۷.۳ - آثار یافت نشده
 - ۸ - پانویس
 - ۹ - منبع
- زندگینامه

ابو القاسم عبدالله (عبد الباقی) بن محمد بغدادی (ذیقعدہ ۴۱۰ - ۴ محرم ۴۸۵ / مارس ۱۰۲۰ - ۱۵ فوریه ۱۰۹۲)، شاعر، کاتب، ادیب و لغوی می باشد که «ناقلیا» یا «باقیا» نام نیای بزرگ اوست

[۱] و *فیات الأعیان و انباء أبناء الزمان*، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۹.

[۲] *الجواهر المضية*، ابن ابی الوفاء، ج ۲، ص ۳۹۱.

او خود به «ابن بندار»، «بندار» نیز معروف بوده است.

[۳] *الجواهر المضية*، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۳.

ابن ناقلیا در **بغداد**، در حریم طاهری (مطالع‌ای که سابقاً کلهای **طاهرین** در آن واقع شده بود) **چشم** به **جهن** گشود

[۴] و *فیات الأعیان و انباء أبناء الزمان*، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۸.

و دوران کودکی خود را در آنجا گذرانید و به همین جهت، او را «حرمی» نیز خوانده‌اند. وی مقدمات دانش و ادب را نزد **بدر** و دیگر دانشمندان و ادیبان آن سامن فراگرفت. چنین می‌نماید که ابن ناقلیا، در کسب دانش، بیش از همه مرهون تعلیمت استادش ابو اسحاق شیرازی (۳۹۳ - ۴۷۶ ق / ۱۰۰۳ - ۱۰۸۳ م) بوده است.

ابو اسحاق شیرازی

ابن ناقلیا شاگرد **ابو اسحاق شیرازی** است. ابو اسحاق از علمای بزرگ **مذهب شافعی** و مردی بسیار پارسا بود و در ۴۱۵ ق وارد **بغداد** شد و به گفته ابن نجار، بیشتر دانشمندان آن روزگار شاگردان وی بودند

[۵] و *فیات الأعیان و انباء أبناء الزمان*، ابن خلکان، ج ۱، ص ۲۹.

هزل و طنز

ابن ناقلیا بیش از هر چیز، به «هزل» و «مجون» شهرت یافته است

[۶] و *فیات الأعیان و انباء أبناء الزمان*، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۹.

[۷] *الجواهر المضية*، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۳.

و گویی در هیچ مناسبتی از شوخی و مزاح و حتی طنزهای گزنده فروگذار نمی‌کرده است. یکی از شیرین‌ترین طنزهای او، پاسخی است که فی البداهه به ابن شبل و شعر مفاخره آمیز او داده است. در بیٹی از آن به او گفته است: «همان وجود تو در پشت آم و بدشگونی تو بود که او را از خلد برین فرود آورد. اگر **لم** خبر می‌داشت که تو از **نسل** او پدید خواهی آمد، خود را مقطوع النسل می‌کرد!». وقتی به او گفتند: مگر نه اینست که تو نزد ابن شبل حدیث فرا گرفته‌ای؟! گفت: «چرا! وگرنه، این کودنی را که من دارم، از کجا می‌آوردم؟» این طرز رفتار و این شیوه گفتار ابن ناقیا که دامن اهل **شریعت** را هم گاه می‌گرفت، باعث گردید که او را، به رغم **شهرت** به پیروی از آیین **حنفی**، به **زندقه** و **کفر** متهم گردانند و عقاید **بیت پرستان** و دهریان و نیز تدوین رساله‌ای در تعطیل صفت باری تعالی را به او نسبت دهند و این سخن کفرآمیز وی را همه جا بازگو کنند که: «**نهر شراب** و **نهر شیر** و **نهر عسل** در آسمان هست، اما از هیچ یک تاکنون قطره‌ای بر زمین نچکیده، و تنها این **آب** که خانه‌ها را ویران می‌سازد و سقفها را فرو می‌ریزد، همواره بر **زمین** می‌بارد!»

[۱۸] **وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۹.**

[۱۹] **الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۳.**

چنانکه از مقمه مقامت او برمی آید، وی شوخ طبعی و طنزگویی و فکاهه سرایی را شیوه ادبی کهنی به شمار می‌آورده و میان وارستگی و پارسایی و هزل و مطایبه منافاتی نمی‌دیده است.

[۱۰] **بغیه الوعاه، سیوطی، ج ۲، ص ۶۷.**

سرودن شعر

ابن ناقیا بسیار شعر می‌سرود و طبعی روان داشت. صاحب نظران شعر وی را به زیبایی، شیوایی و ظرافت ستوده‌اند و دیوان شعری بزرگ به او نسبت داده‌اند

[۱۱] **وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۸-۹۹.**

[۱۲] **الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۳.**

اما از آنهمه شعر جز آنکی (حدود ۷۱ بیت) پراکنده در منابع، برجای نمانده و از آن جمله است: بخشی از قصیده‌ای در مدح امیر ابو الحارث مهارش بن علی ابن فوطی و ابیاتی از قصیده‌ای دیگر در ثنای ابو اسحاق شیرازی

[۱۳] **وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۱، ص ۲۹.**

و قطعاتی در هزل و لغز و خمریلت و حکمت و زهدیلت. ابن ناقیا خطی خوش و خوانا داشت

[۱۴] **الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۴.**

و کاتبی ماهر و نویسنده‌ای چیره دست بود.

دانشهای دیگر

ابن ناقیا از دانشهای متنوع **زمن** خود، آنچنانکه شایسته یک کاتب ادیب است، برخوردار بوده و این تجرد و تتبع، در نوشته‌های او به خوبی جلوه کرده و به نوشته‌ها و تالیفاتش استواری و ملاحظتی درخور تحسین بخشیده است

[۱۵] **وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۱، ص ۳۰.**

[۱۶] **الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۳.**

ابن ناقیا در زمره **راویان حدیث** و **شعر** و **ادب** نیز بوده است.

مشایخ ابن ناقیا

پدرش یکی مشایخ وی بوده است؛ همچنین ابو القاسم عبد الرحمن بن عبید الله خرقی (حرفی)، ابو طالب محمد بن علی عشاری، امیر ابو محمد حسن بن عیسی بن مقتدر، ابو القاسم علی بن محمد تنوخی، ابو الحسین بن احمد بن نفور، ابو الخطب محمد بن علی نجیلی، ابو القاسم عبد الواحد بن محمد مطرز و ابو الحسین محمد بن محمد بصری از جمله کسانی هستند که ابن ناقیا از آنان شعر و ادب روایت کرده است

[۱۷] **الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۴.**

کسانی چون عبد الوهاب انطاطی و دیگر شیوخ ابن جوزی، رئیس ابو المظفر، شجاع بن فارس ذهلی، هبة الله بن علی بن محلی، محمد بن ناصر سلامی از او روایت کرده‌اند.

[۱۸] **الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۴.**

آثار

علاوه بر دیوان شعر، کتابی با عنوان دیوان الرسائل نیز به او نسبت داده‌اند.

[۱۹] **وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۹.**

[۲۰] **بغیه الوعاه، سیوطی، ج ۲، ص ۶۷.**

. ابن خلکان به شهرت مقامت وی نزد اهل ادب اشاره کرده است.

[۲۱] **وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۸.**

مقامت ابن ناقیا شامل ۹ مقامه است که در آنها، از مقامه نویسان گذشته تقلید کرده است، به همین جهت در نظر برخی از معاصران، فاقد ارزش ادبی است. ابن ناقیا به حکم آنکه اهل لغت بود، در پایان هر مقامه کلمات ناآشنا را شرح داده است. ظاهراً منظور ابن ناقیا از نوشتن مقامت آن بود که مفاسد اجتماع را در قالب حکایت و طنز بازگو کند. مقام دانش وی از آثارش، مانند کتب مقامت او، و کتب الجمان و تشبیهات القرآن آشکار می‌شود.

← اثر چاپی

الجمان فی تشبیهات القرآن، در فن بلاغت. این اثر از یک سو کتابی در ردیف کتابهای **التشبیهات** تالیف **ابن ابی عون** (ه م) و ابن کتانی (ه م) است و از سوی دیگر در زمره کتابهای

بلاغت و اعجاز قرآن چون مجاز القرآن ابو عبیده معمر بن مثنی (ه م) و تلخیص البیان عن مجازات القرآن شریف رضی (ه م) جای دارد. مؤلف کتب خود را به شیوه همین دو کتب اخیر، به ترتیب سوره‌های قرآن تدوین کرده است.

[۲۲] الاتقان، سیوطی، ج ۱، ص ۴۲.

کتب الجمان تفسیر ارزنده‌ای است که توضیح ۲۲۶ آیه از قرآن مجید را دربر دارد و از آنجا که مؤلف در همه فصول آن در پی اثبات برتری تشبیهات قرآنی بر دیگر تشبیهات همانند است، کتابش در زمینه اعجاز قرآن نیز مفید می‌تواند بود.

← اثر خطی

شرح الفصیح، که شرح و توضیحی است بر کتاب الفصیح ثعلب کوفی در لغت

[۲۳] وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۸.

[۲۴] بغیه الوعاه، سیوطی، ج ۲، ص ۶۷.

از مقدمه کتب چنین برمی آید که این شرح را ابن ناقلیا بر جمعی از شاگردانش املا می‌کرده است. نسخه خطی این اثر ضمن مجموعه‌ای در کتابخانه عمومی اوقاف موصل موجود است. عبد الوهلب محمد علی عدوانی در ۱۹۷۳ م در دانشکده ادبیات دانشگاه قاهره، این کتب را به عنوان رساله فوق لیسانس موضوع تحقیق خود قرار داده است.

← آثار یافت نشده

۱. آغانی المحدثین یا المختصر فی الاغانی: ظاهرا این اثر همان اختصار یک جلدی الاغانی است که ابن خلکان (همانجا) گزارش کرده و همان المحدث فی الاغانی است که ابن فضل الله عمری از آن نقل کرده است.

۲. دیوان الرسائل:

[۲۵] وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۹.

[۲۶] بغیه الوعاه، سیوطی، ج ۲، ص ۶۷.

که باید مجموعه‌ای از نامه‌های نمونه ابن ناقلیا بوده باشد و احتمال یکی بودن آن با ملح مکاتب وجود دارد.

۳. دیوان بزرگ شعر وی.

[۲۷] وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۹-۹۸.

[۲۸] بغیه الوعاه، سیوطی، ج ۲، ص ۶۷.

۴. ملح مکاتب: یا ملح الكتابة فی الرسائل

[۲۹] الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۴.

یا ملح کتب فی الرسائل که ظاهرا مجموعه‌ای از نوادر رسائل بوده است.

۵. ملح الممالحة: که باید جنگی از نوادر و فکاهیت بوده باشد.

[۳۰] وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۸.

[۳۱] دائرة المعارف بزرگ اسلامی، محمد علی لسانی فشارکی، ج ۵، ص ۲۰-۲۰.

پانویس

۱. ↑ وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۹.

۲. ↑ الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۲، ص ۳۹۱.

۳. ↑ الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۳.

۴. ↑ وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۸.

۵. ↑ وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۱، ص ۲۹.

۶. ↑ وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۹.

۷. ↑ الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۳.

۸. ↑ وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۹.

۹. ↑ الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۳.

۱۰. ↑ بغیه الوعاه، سیوطی، ج ۲، ص ۶۷.

۱۱. ↑ وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۸-۹۹.

۱۲. ↑ الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۳.

۱۳. ↑ وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۱، ص ۲۹.

۱۴. ↑ الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۴.

۱۵. ↑ وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۱، ص ۳۰.

۱۶. ↑ الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۳.

۱۷. ↑ الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۴.

۱۸. ↑ الجواهر المضية، ابن ابی الوفاء، ج ۱، ص ۲۸۴.

۱۹. ↑ وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۹.

۲۰. ↑ بغیه الوعاه، سیوطی، ج ۲، ص ۶۷.

۲۱. ↑ وفیت الأعیان و أنباء أبناء الزمان، ابن خلکان، ج ۳، ص ۹۸.

٢٢. [↑ الاتقان، سيوطي، ج١، ص٤٢](#)
٢٣. [↑ وفيت الأعيان وأنباء أبناء الزمان، ابن خلكن، ج٣، ص٩٨](#)
٢٤. [↑ بغيه الوعاه، سيوطي، ج٢، ص٦٧](#)
٢٥. [↑ وفيت الأعيان وأنباء أبناء الزمان، ابن خلكن، ج٣، ص٩٩](#)
٢٦. [↑ بغيه الوعاه، سيوطي، ج٢، ص٦٧](#)
٢٧. [↑ وفيت الأعيان وأنباء أبناء الزمان، ابن خلكن، ج٣، ص٩٨-٩٩](#)
٢٨. [↑ بغيه الوعاه، سيوطي، ج٢، ص٦٧](#)
٢٩. [↑ الجواهر المضئنة، ابن أبي الوفاء، ج١، ص٢٨٤](#)
٣٠. [↑ وفيت الأعيان وأنباء أبناء الزمان، ابن خلكن، ج٣، ص٩٨](#)
٣١. [↑ دائرة المعارف بزرگ اسلامی، مجد علی لسانی فشارکی، ج٥، ص٢-٢٠](#)

منبع

نرم افزار مشکلات الانوار، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.